

*GORI GORA, GORI DOMOVINA*¹

REPREZENTACIJA DOMOVINE U TEKSTOVIMA SUVREMENE HRVATSKE POPULARNE KULTURE

Tatjana Ilaš

UDK: 821.163.42.09-91

Reprezentacijom domovine u izabranim tekstovima suvremene hrvatske popularne kulture bavit ćemo se analizirajući literarni tekst i tekstove popularnih domoljubnih pjesama, tražeći odgovore na pitanja do koje nas mjere određuju osjećaj pripadnosti i emocionalna topografija, na koji način doživljavamo domovinu i domoljublje te što je, dakle, domovina i je li ona tek fikcija.

Ključne riječi: reprezentacija; domovina; popularna kultura; književnost; zabavna glazba

¹ Prvi dio naslova ovoga rada naslanjamo na stih refrena popularne pjesme u izvedbi Mate Bulića *Gori gora, gori borovina* (2003.), koji je svojevrsni lajtmotiv i tiče se iste tematike kojom se u svome romanu bave Lazić i Kožul – problema koje donose šumski požari u ljetnim mjesecima na jadranskoj obali i u priobalju.

POJAM DOMOVINE I DOMOLJUBLJE

Iz koje god točke na vremenskoj lenti novije hrvatske povijesti krenuli, čini se kako je domovina (uvijek) teško pitanje. Danas jednako teško kao i ono devetnaestostoljetno, ili ono iz četrdesetprve, četrdesetpete, sedamdesetprve ili devedesetprve. Pitanje domovine u kontekstu 21. stoljeća i odsutnošću ratnih zbivanja tek je nešto lakše.

Komparativno pristupajući jezičnoj slici pojma *dom* u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku, Neda Pintarić u svome tekstu piše o kolektivnoj osjećajnosti prema prostoru u kojem živimo te zaključuje kako je domovina za Hrvate slojevit semantički znak koji uključuje prostor, vrijeme, društvenu zajednicu i način života te iz toga proizlazi i emotivan odnos prema tome pojmu (2005: 232). Domovina je imenica ženskoga roda, jezična je izvedenica iz praslavenskog, odn. staroslavenske riječi *domъ*, a označava ono iz čega se potječe, zavičaj ili rodni kraj, ukazujući konkretnije na zemlju rođenja, zemlju podrijetla, zapravo onu zemlju kojoj čovjek pripada po svojim pravima ili po osjećajima (Hrvatski jezični portal). Prvi dio ove jezikoslovne definicije vezuje se uz širi ili užu geografski prostor iz kojega čovjek dolazi dok se drugi dio odnosi na pitanje pripadnosti tome prostoru po pravima (zakonskim aktima i sl.), ali i na još jedan važan segment – pitanje pripadnosti nekom prostoru *po osjećajima*. Upravo ta pripadnost domovini prema osjećaju, prema čimbenicima ili njihovu skupu koji nisu egzaktno mjerljiva kategorija, pitanje je na koje konkretan odgovor, u vremenu u kojem živimo, u globalizirajućem svijetu današnjice, često ostaje neizrečen. Ili nedorečen. Naime, i prostorna i pravna, a ponajviše ona osjećajna pripadnost nekom teritoriju kao domovinske, sve se češće preispituje, već s obzirom na jačinu migracijskih valova zadnjih stotinjak godina, bilo političkih, ekonomskih ili tek pustolovnih, ali i s obzirom na globalnu premreženost tehnologijskim dostignućima, intenzivno unazad tridesetak godina.

Domovina, domoljublje, patriotizam² pojmovi su o kojima se u nastavcima svojevremeno pisalo i u dnevnim novinama *Glas Slavonije*. Autor tekstova Damir Gregorović predstavio je različite pristupe odnosima među navedenim pojmovima te njihovu značenju i interpretiranju u široj javnosti. Uvažavajući mišljenja stručnjaka iz područja politike, psihologije, ekonomije i sociologije dolazi se do zaključka na tragu Sternbergerova poimanja pojma domovine.³ Međutim, treba prije toga ukazati i na riječi sociologa Marka Mustapića koji ističe da se »uspostava suvremene hrvatske države u iscrpljujućem ratu temeljila na domoljublju kao jednoj od ključnih društvenih vrijednosti. Ali nakon niza neuspjelih odgovora države na političke i ekonomske izazove globalizacije, domoljublje je kao društvena vrijednost bitno devalvirano« (Mustapić prema Gregorović, 2017.). Gotovo trideset godina nakon Domovinskoga rata i uspostave suverene države, poimanje domoljublja, ako nije krajnje desno ili krajnje lijevo, možemo pokušati pojasniti riječima sociologa Renata Maticića s Hrvatskih studija: »Najbolja definicija domoljublja jest odgovor na pitanje u kakvom društvu želim živjeti i u kakvom društvu želim da mi odrastaju djeca. Domoljublje se ne ostvaruje govorom, simbolima, već činjenjem dobra. Tko dobronamjerno i odgovorno živi, poštujući ljude oko sebe, istinski je domoljub« (Matić prema Gregorović, 2017.). Treba također podsjetiti, kako piše sociolog i političar Slaven Letica, da je »skeptičan odnos Hrvata prema 'državi' i romantičan odnos prema 'domovini' posljedica tragičnih iskustava hrvatskoga 20. stoljeća. [...] ostaje činjenica da su se predodžbe

² Također i pojmovi nacije, nacionalizma i države, no njih u ovome tekstu ne problematiziramo te ih iz tijela teksta izostavljamo. Vidi: Gregorović, 2017.

³ Sveučilišni profesor političkih znanosti Sveučilišta u Heidelbergu Dolf Sternberger u svome tekstu *Pojam domovine* (hrv. prijevod 2001.) potiče razmišljati o tzv. živom pojmu domovine, onome koji se temelji na svakodnevnome življenju njezina slobodnog i živog ustava – ustava koji građani svakodnevno izgrađuju i nadograđuju, jer: »Domovina zove svakog dana, jer svaki dan moramo i želimo u njoj zajedno živjeti. To je živi, a ne mrtvi pojam domovine« (Sternberger, 2001: 123).

Ljudi i građana Republike Hrvatske o tome što su, kakvo im je podrijetlo, kamo i kome pripadaju – u jezičnom, zavičajnom, religijskom, etničkom, političkom, kulturnom, civilizacijskom i svakom drugom smislu – doista često i radikalno mijenjale tijekom povijesti, pa i u cijelom 20. stoljeću. Te su se predodžbe o osobnosti i pripadnosti mijenjale upravo zato jer se bitno mijenjao »sistemske kontekst« (povijesni, ratni, državni, ekonomski, politički i kulturni) u okviru kojega su ljudi stvarali uvjerenja o vlastitom podrijetlu, osobnosti i pripadnosti« (Letica, 2011: 34-35).

Od gore napisanoga gotovo je nemoguće odvojiti i hrvatski nacionalni identitet kao identitet zajednice, kolektiva zajedničkih obilježja u odnosu na kakav drugi kolektiv, za čije su postojanje ključna tri izrazito važna čimbenika: zajednički prostor, kultura i prošlost. Kada pak razumijevamo pojam domovina, najčešće razumijevamo upravo prostor (iako je iz do sada pisanoga razvidno kako pojam domovine ne čini samo zadanost prostorom, već i neki drugi političko-duhovni čimbenici), a bitna su odrednica i nositelji procesa identifikacije tj. pojedinac ili skupina, odnosno njihova organizacija i djelovanje u prostoru. Takvu ukupnost djelovanja ili načina života definiramo kao kulturu, sa svim svojim odrednicama, a unutar te kulture oblikuju se ponašanja i mišljenja, nastaju navike i običaji svojstveni nekom narodu. O raznorodnim pitanjima hrvatskog nacionalnog identiteta piše se iz različitih društvenih aspekata tumačeći pritom identitet u rasponu od tradicionalne povezanosti naroda s prostorom, jezikom, književnosti, vjerom i religijom⁴ pa sve do premreženosti nacionalnog i kulturnog identiteta u svrhu brendiranja države ili, primjerice, kulturnoga turizma. Drugim riječima, suvremena tumačenja identiteta, pa tako i hrvatskog nacionalnog i kulturnog, propituju njegovu antropološku, sociološku,

⁴ To su, kako piše povjesničar Neven Budak, obilježja hrvatskoga identiteta koja je kao takva prihvaćala »velika većina« u razdoblju do Drugog svjetskog rata, a za podupiranje takvoga mnijenja stvoren je niz mitologema produciranih iz polja politike, historiografije i književnosti 19. stoljeća. Usp. Budak, 2010: 7.

političku, kulturološku i inu utemeljenost počesto ne donoseći odgovore na sve brojnija pitanja.

Polarizacija suvremenog hrvatskog društva na različitim razinama svakodnevnoga življenja, a posebice ona temeljena na podjelama na lijeve i desne, na liberalne i konzervativne, na moderne i tradicionalne, napredne i nazadne, opterećuje suvremeni hrvatski medijski i kulturni (i svaki drugi) prostor, ostavljajući mogućnost uspostavljanja različitih odnosa spram domovine i naroda, pa i na dijametralno suprotnim polovima – od topofilije (u pozitivnom smislu domoljublja, u negativnom nacionalizma) do oikofobije ili *domomrzja*, kako u članku objavljenom u ožujku 2018. godine u *Večernjem listu*, pod naslovom »Zašto mi Hrvati mrzimo vlastitu državu, domovinu, pa i sebe?«, piše Letica (2018.). Ima li utemeljenja za čvrsto držanje jedne ili druge pozicije, odnosno za »hod po žici« između jednog i drugog pola, te na koji se način takvo stanje odražava na *duševno zdravlje nacije*, neće biti temom naših analiza. Ili tek rubnim doticanjem, kako slijedi.

Konstruiranje slike o domovini u izabranim popularnokulturnim tekstovima potražiti ćemo naslanjajući se na istraživanja iz područja socijalne psihologije o mogućim dvama oblicima domoljublja te njihove povezanosti s općom izraženošću nacionalnoga identiteta.⁵ U svome članku Renata Franc, Ines Ivičić i Vlado Šakić (2009.) polaze od dvaju oblika domoljublja koje 1997. izvodi psiholog Staub – *konstruktivnom* i *slijepom* (Staub prema Franc i dr., 2009: 395), terminima kojima deset godina kasnije autorice Huddy i Khatib (prema Franc i dr., 2009: 396) pristupaju kritički te navode svoje, a kojima ćemo se i mi u nastavku rada poslužiti – to su *kritičko* i *nekritičko* domoljublje. Nakon provedenoga istraživanja i na hrvatskome

⁵ Spomenuti je i kako se nacijama i nacionalnim identitetima u psihologiji pristupa kao grupama i grupnim procesima te ih se istražuje u okviru teorija socijalnog identiteta, pa se tako pojmovi poput domoljublja, nacionalizma i nacionalnog identiteta donekle razlikuju od njihova razumijevanja u području historiografije, politologije ili kulturologije. Više u: Franc i dr., 2009: 394-395.

uzorku utvrđena su oba navedena oblika koji reflektiraju pozitivan stav prema naciji i domovini, ali se razlikuju u pristupu. Istraživanje je tako pokazalo da je:

...izraženije nekritičko domoljublje (ali ne i kritičko) karakterističnije za građane više desne političke orijentacije, građane kojima je vjera važnija, onima koji pri samoodređenju općenito veću važnost pripisuju socijalnom identitetu te koji su hrvatske (većinske) narodnosti. Navedena obilježja nisu potvrđena kao značajne odrednice kritičkog domoljublja (čak s kritičkim domoljubljem nisu niti značajno povezana) (Franc i dr., 2009: 408).

Kritičko je domoljublje, prema istom istraživanju, svojstvenije osobama izraženije važnosti osobnoga spram socijalnog identiteta u konstruiranju slike o samome sebi, osobama koje teže održanju individualnosti unutar grupe, ili, drugim riječima, onima koji nisu spremni slijepo vjerovati i biti dijelom kolektivne svijesti ma koliko eventualni otpor katkada bio uzaludnim. Autori navode i još nekoliko ranijih istraživanja na našem prostoru koja ukazuju na povezanost desne političke orijentacije s autoritarnošću i etnocentrizmom te na tradicionalne vrijednosti kao relativno najvažnije odrednice samoidentifikacije na relaciji političkoga polariziranja na lijeve i desne (usp. Franc. i dr., 2009: 410).

REPREZENTACIJA DOMOVINE U TEKSTOVIMA SUVREMENE HRVATSKE POPULARNE KULTURE

Čovjekovu interpretaciju svijeta koji ga okružuje predstavlja, među ostalim, i jezična slika toga svijeta, a ona može biti stvarna, zamišljena i prividna (Mackiewicz prema Pintarić, 2005: 227). U ovom će se radu

propitivati međusobni utjecaji stvarne slike svijeta i one izmišljene (fiktivne), koju čovjek stvara u umjetnosti. Reprerentaciju pak, kao središnji pojam suvremene filozofije, kulturalne i književne teorije teško je zaobići u pristupima i fenomenima svakodnevnog života, a za koje držimo da ih je potrebno kulturološki propitivati. Čitanje svakodnevice, na tragu čitanja primjerice Joea Morana, pomoći će pokazati kako je »svakodnevni život postao poprište jedne nove vrste ‘post-političke’ politike, u kojoj se svakidašnje spaja s politikom na razne neprimjetne, ali sveprožimajuće načine« (2011: 6). Namjera je, dakle, reprerentacijom domovine u izabranim tekstovima suvremene hrvatske popularne kulture, napose u izabranom književnom tekstu te uglazbljenim tekstovima popularnih pjesama, baviti se prije svega analizirajući procese stvaranja i prijenosa značenja toga pojma unutar relativno kratkog vremenskog razdoblja (od dvijetisućitih naovamo) te spram njegova raslojavanja prema tipu diskursa i umjetničkom mediju reprerentacije.

Emocionalnu povezanost između ljudi i prostora moguće je, dakle, čitati iz književnosti, ali i iz glazbe. Identifikacija zajednice na nekom prostoru i njezina odnosa spram tog istog prostora, u ovom slučaju hrvatskog nacionalnog, ili hrvatske domovine, analizirati se može pomoću različitih kulturnih sadržaja, pri čemu se mi odlučujemo za izabrane tekstove suvremene hrvatske popularne kulture, one književne i one uglazbljene. Analizirajući tekst romana *Gori domovina* (AGM, 2005.) autorskoga dvojca Lazić i Kožul i tekstove popularnih domoljubnih i pjesama s domovinskom tematikom – namjera je pokazati reprerentaciju domovine u suvremenom hrvatskom javno-kulturnom prostoru, uzimajući u obzir i spomenute zaključke psihosocijalnih istraživanja.

KNJIŽEVNI TEKST I KRITIČKO DOMOLJUBLJE

Književnost kao medij za društvenu kritiku i/ili izražavanje mišljenja i stava autora spram kakvih konkretnih okolnosti uvijek ostavlja mogućnost ideologizacije i politizacije teksta. Vraćamo se time Moranu i njegovoj tezi da je svakodnevni život prostor u kojem se svakidašnje spaja s politikom na razne neprimjetne, ali sveprožimajuće načine, što će se jasno vidjeti i u romanu i u tekstovima popularnih pjesama.

Već izborom likovnoga rješenja naslovnice romana Zorana Lazića i Tončija Kožula *Gori domovina: Steve i Samoula u Hrvatskoj* razvidno je unutar kojega horizonta očekivanja se čitatelj može kretati. Roman je to do maksimuma utisnut u konzumerističku sliku svijeta s početka 21. stoljeća (kritika kaže kako je riječ o intenciji autorskoga dvojca da ukaže na specifičan odnos umjetnosti/književnosti i masovne industrije (kulture) promišljenim i dobro osmišljenim marketinškim strategijama, no ne nužno i o visokokvalitetnoj literaturi). Baš kao na plakatu za kakav hollywoodski akcijsko-špijunski *blockbuster*, u prvom su planu dvojica tajnih agenata, glavni protagonisti nositelji stereotipnih obilježja akcijskih junaka američke kinematografije (poput, primjerice, dvojice policajaca iz filmske franšize *Smrtonosno oružje*) iza čijih se leđa, vatrenom buktinjom i postavljanjem automobila marke *Yugo* splitskih registarskih oznaka, naznačuju i tematska i žanrovska odrednica sadržaja koji slijedi i kronotop zbivanja o kojima će biti riječ.

Drugim riječima, i prije prve pročitane rečenice uočljiv je suodnos književnoga teksta i filma, pa i činjenicom da je riječ o žanru zabavne književnosti, odnosno popularne kulture, kojoj pripada i film, ali i njegovim dvostrukim autorstvom. Niti danas takvih slučajeva u polju književnosti nema mnogo, dok za kinematografiju, konkretnije oblikovanje i pisanje scenarija, autorski timovi nisu ništa novo. Od prologa do epiloga, Lazić i Kožul parodiraju hrvatsku zbilju, ukazuju na svekoliku etičku i moralnu propusnost i poroznost tranzicijskoga društva, kritiziraju malograđanski

mentalitet koristeći metatekstualnost i citatnost, pop-kulturnu referencijalnost te ludizam kao mehanizme i tehnike naplavljene postmodernizmom. Prekidi tijeka pripovijedanja umetanjem reklamnih oglasa, intimnih pisma, kvazidokumentarističkih priloga, raznorodnih *appendixa*, glazbenoga *intermezza* (koji grafički ima status poglavlja) i dr., uz one sponzorski uvjetovane, služe ponajprije usporevanju radnje te autorima ostavljaju prostor za izraženiju i konkretniju kritiku nekog društvenog fenomena ili pojave.⁶

Kako bismo mogli nastaviti s analizom, za reći je kako su autori svjesno i s namjerom izabrali pisati roman žanra zabavne literature kao onaj koji svojim konvencijama i zadanostima ne iznevjerava očekivanja svoje publike, ne ostavlja prostora začudnostima i iznenađenjima. U takvim je zadanim okvirima jednostavnije razvijati glavni tijek radnje, a umetnutim dijelovima provocirati – kako čitateljevu pozornost i eventualnu radoznalost, tako i kolektivno stanje svijesti. Iako im to zasigurno nije bila namjera niti polazišna točka pisanja, parodiranjem motiva, primjerice,

⁶ Tako dvojica američkih agenata, umjesto krunskoga dokaza za slučaj koji rješavaju, u tajnim dokumentima pronalaze četiri pjesme, među kojima i jedan *haiku*, ispisane velikim tiskanim slovima. Autor pjesama agentima je u tim trenucima još nepoznat. Tri su pjesme, naime, prepjevi, teško je reći obrade, popularnih pjesama Miroslava Škore (*Svetinja*) i Marka Perkovića Thompsona (*Moj dida i ja*), ali i nemušta sabiranja i kompilacije motiva tekstova zabavne glazbe, dječjih pjesmica i devetnaestostoljetnih budnica – ljubav, dom, prijatelji, maslina, kamen, domovina, *pisma...*, koje možda i ponajbolje ilustrira zadnja strofa pjesme pod naslovom *Neko drugo vrime (ol je ovo došlo)*: »Pivaj, brate/gori domovina!/Pivaj, sestro/živila Hrvatska!« (Lazić i Kožul, 2005: 163). Riječ je, naime, o fikciji autorskoga djela nastalog unutar polja kulturne industrije i prema adornoovskome shvaćanju popularne glazbe kao njezina produkta kojom dominiraju dva procesa – standardizacija i pseudoindividualizacija. Procesom standardizacije postiže se sve veće nalikovanje popularnih pjesama jednih na druge što omogućava međusobno zamjenjivanje dijelova pjesme, stihova i refrena, dok se procesom pseudoindividualizacije maskira takav način oblikovanja i pričinja se da je riječ o različitim proizvodima (s engl. prevela T. I.). Više vidi u: Strinati, 2004: 58.

pripadnika hrvatske dijaspore u Sjedinjenim Američkim Državama⁷, navijačke supkulture ili »običaja i navada hrvatskog nacionalnog bića« (Lazić i Kožul, 2005: 31-32), autorski rad ovoga dvojca možemo smatrati svojevrsnim oblikom kritičkoga domoljublja.

Rečenice pak kojima započinju poglavlja te ulomci u kojima se opisuje ljepota krajolika impresionistički su, iako kratki, zapisi iz pera *domaćega čovika*, onoga koji će naglasiti dojmljivost eksterijera, ljepotu kakve drugdje na svijetu teško da ima, ali i bez zadržke ukazati na zaostalost, i prostora i ljudi, na primitivizam i malograđanski mentalitet: »Pogled mu tada privuče apokaliptičan prizor. Poput demonskih svjetionika u noći, narančaste iskre osvjetljavale su okolne otoke. Činilo se da miljama uokolo nema nikoga – samo zemlja, vatra i more. Hrvatska je gorjela i pritom izgledala čarobno« (Lazić i Kožul, 2005: 105). Ili: »Izašli su iz auta, iz crvene škode felicije, na pošljunčani parking zadimljene drumske krčme. Pred njom, nekoliko janjaca pribijenih na kolac vrtjelo se na vatri dok su iznutra dopirali zvuci etno-glazbe. Grlat, škripav vokal pjevao je elegičnu ali ponositu pjesmu o povratku iz tuđine u rodni kamenjar« (Lazić i Kožul, 2005: 122).

Ako parodiranje stanja društva i brigu za duševno zdravlje nacije shvatimo kao kritičko pristupanje pitanjima poput nacionalnoga identiteta, domoljublja, nacionalnog ponosa i sl., možemo zaključiti kako je reprezentacija domovine u analiziranom romanu kritička slika svakodnevice hrvatskoga društva s početka ovoga stoljeća u kojoj u prvome planu vidimo ljepote nacionalnog prirodnog i kulturnog pejzaža, u drugom unutarnje i vanjske neprijatelje koji prijete i ugrožavaju opstanak idiličnom arkadijskom prostoru i njegovim žiteljima, a skroz u pozadini zadovoljne predstavnike interesnih skupina koji ljubav prema domovini iskazuju

⁷ »Yukich je nastavio ne obazirući se: 'Ja Hrvat, ja rič bič. Ja meni meni mani. Fifti fifti Čikago to moja. Ali ja ima meni problem. Ja gut Hrvat. Ja voli Kroejša. Bat meni pipl meni problem meni rade. Set moja vud on fajer. Distroj moje... jebiga, kako se ono kaže... resursi'« (Lazić i Kožul, 2005: 8).

postavljajući desnu ruku na srce, a lijevu... Ovakvo namjerno pojednostavljivanje opisane kompozicije zamišljene slike te naivnost ilustracije može nas voditi do novih pitanja pa i o svrsi književnosti i njezinoj društvenoj funkciji, masovnoj i popularnoj kulturi, konzumerizmu, ali i proizvodnji značenja, pristajanju i otporu, posebice kada je pisana sa sviješću i fokusom na recepcijski krug kojemu se obraća.

TEKSTOVI PJESAMA POPULARNE GLAZBE I (NE)KRITIČKO DOMOLJUBLJE

Irska sociologinja Eileen Hogan u tekstu o geografiji popularne glazbe (2007.) piše kako su upravo tekstovi pjesama oni koji ponajbolje označavaju relaciju između glazbe i mjesta, odnosno prostora i identiteta. Zbog svoje notne lakoće i prijemčljivosti širokim recepcijskim masama, popularnu glazbu može se i treba sociološki i kulturološki analizirati upravo kao diskurs razumljiv i pristupačan široj publici, ili barem većem dijelu pripadnika nekog naroda. Proizvodnja značenja u popularnoj kulturi, pa tako i glazbi, napose u tekstovima popularnih pjesama, autorski je doprinos, no dekodiranje tih značenja uvjetovano je kulturološkim kontekstom i iskustvom konzumenata. Primjerice, specifičnost društveno-političke situacije u Hrvatskoj početkom devedesetih godina prošloga stoljeća i izravna egzistencijalna i teritorijalna ugroza iznjedrila je pojačani osjećaj zajedništva, kolektivnoga identiteta i pripadnosti naciji, što se odražavalo i na popularno-glazbenoj produkciji. U tom je smislu za spomenuti i tezu suvremene hrvatske sociologinje Ivane Ferić koja piše kako će ljudi koji su bili izloženi ratnim stradanjima više cijiniti slobodu i neovisnost države, snažnije će izražavati nacionalni ponos pa će i nacionalni identitet

biti izraženiji (2000.), što će se u hrvatskoj industriji kulture manifestirati proizvodnjom domoljubnih pjesama.⁸

Nestabilno tranzicijsko razdoblje u kojemu se Hrvatska našla nakon 1995. godine još je uvijek jednim dijelom produciralo budničarski intoniranu popularnu glazbu. Ulazak u 21. stoljeće te sve snažnija globalizacijska kretanja, kao i vanjskopolitički ciljevi Hrvatske poput ulaska u Europsku uniju ili procesuiranja ratnih zločina, konstruiraju društveno-politički kontekst nove nestabilnosti. Guranje u opet neki novi zajednički geopolitički prostor u dijelu hrvatskog nacionalnog bića dovodi do nesigurnosti, straha za otuđivanjem i/ili zatiranjem onoga što je iskonski hrvatsko te postavljanjem unutar zajedničkog europskog identiteta. I opet se stanje duha nacije odrazilo na proizvodnju popularne glazbe.

Nastajale su tako i nove popularne pjesme koje su tematizirale ljubav prema nacionalnom geografskom prostoru. Možemo reći kako je pjesma *Lijepa li si* Marka Perkovića Thompsona paradigmatički primjer novije domoljubne pjesme, izrazito pozitivno nabijenoga odnosa naroda (ili autora pojedinca) prema domovini. Treba reći i kako smo izborom ove pjesme tek neznatno *iskliznuli* iz zadanog vremenskog okvira istraživanja (pjesma je objavljena na albumu iz 1998.), ali i napomenuti da je 2011. godine proglašena najljepšom domoljubnom pjesmom po izboru slušatelja *Narodnog radija*, što će je, među inima, dovesti u fokus naše kulturološke analize. Tekst pjesme Marka Perkovića i Alena Nižetića donosimo u cijelosti:

*Kad se sjetim suza krene /zamirišu uspomene /svake stope rodno kraja
/li narodnih običaja. /Prepoznah ljepotu tvoju /što probudi ljubav moju
/kad sam s tobom srce moje /kuca jače, veliko je! // Oj Zagoro, lijepa
li si /Slavonijo, zlatna ti si /Herceg-Bosno, srce ponosno /Dalmacijo,
more moje /jedna duša a nas dvoje /pozdrav Liko, Velebita diko/ lijepa
li si... // Kad Neretva moru krene /ti se tada sjeti mene /mojoj pjesmi*

⁸ Tekstovi popularnih pjesama o domovini nastali prije 2000. godine, s jednom bitnom iznimkom, neće biti u fokusu ove kulturološke analize.

*budi tema / za sve one kojih nema. /Ajde Istro i Zagorje /podignimo
sve tri boje /zagrlimo se pred svima /neka vide da nas ima!*

Thompson pjesmu izvodi zajedno s *Prijateljima* s hrvatske estrade – Alenom Vitasovićem (Istra), Matom Bulićem (Hercegovina), Miroslavom Škorom (Slavonija), Giullianom i Mladenom Grdovićem (Dalmacija) – pjevačima čija regionalna pripadnost ne oslabljuje već pojačava osjećaj zajedništva, nacionalnog ponosa i domoljublja spram čitavog geopolitičkog prostora na kojemu obitava hrvatski narod. Tako se, recimo i to, bez tekstualne reference, ali s političkom simbolikom, u videospotu može vidjeti i glumca Ivu Gregurevića, uplećući u audiovizualnu priču i njegovu regionalnu identitetsku pripadnost Bosanskoj Posavini.

Elementima folklor, tradicionalnim glazbenim instrumentima, statistima u narodnim nošnjama te konjanicima spremnima za sudjelovanje na Sinjskoj alki i prikazanjem bića iz hrvatskih narodnih predaja – vile – mlade djevojke u bijelom koja jašući na konju predstavlja Liku, redatelj spota isprepliće elemente iz stare hrvatske povijesti i baštinske motive s prirodno-geografskim sastavnicama prostora i simbolima kulturnoga pejzaža tako i vizualno reprezentirajući – domovinu. Sveukupni AV-doživljaj naglašava prostor domovine kao najpoželjniji i jedini mogući za hrvatski narod, što je veoma čest motiv Thompsona kao tekstopisca:

*»Istok, Zapad, svako brani svoje! a ja ne sm'jem ono što je moje
oduvijek /jedini moj svijet [...] / Nek' se čuje, nek' se zna! nek' vijori
zastava /neka nitko ne dira /u moj mali dio svemira...«⁹*

Još je jedan suvremeni hrvatski kantautor karijeru započeo devedesetih, u vrijeme intenzivnoga domoljubnog pjevanja, a pjesmu o njezinim suvremenim herojima i njihovim Judama Miroslav je Škoro skladao 2005.

⁹ Marko Perković Thompson, *Neka nitko ne dira u moj mali dio svemira* (2006.).

godine, posebice naglašavajući *svetinje*, za koje će u istoimenoj pjesmi pjevati da su to vjera, ljubav i *domovina*, prokazujući narodne izdajnike stihovima: »Kakvo je to došlo vrijeme i brat brata vara / što nam rade loše sluge loših gospodara«, ili: »na sve strane dižu glave ptice rugalice / sve je manje sretnih dana, sloge i pravice / a najbolji među nama noću vodu piju / bijelo lice kriju«...¹⁰ Kritičkim stavom spram aktualnih političkih odluka i nekompetentnoga vođenja zemlje, naglašavanjem upravo onih, za narod i domovinu, posvećenih čimbenika opstojnosti, autor pomalo zauzima poziciju onoga koji je sposoban i spreman zauzeti stav kritičkoga domoljuba. Treba reći kako se Škoro i novijim ostvarenjima kritički postavlja prema svakodnevici današnje Hrvatske, prema njezinu narodu kome i sam pripada, ali je kao umjetnik sposoban gledati otvorenih očiju:

»Kad moj brat kući svrati liz daleka bijela svijeta / u oku mu sjeta starca / a tek mu je trideseta./ Mati uvijek svašta pital/ a on k'o da nešto krije /svaki puta manje pričal/ manje priča, više pije [...]/ Riječ mu svaka srce bodel/ pogleda me, glavu spusti / svaki puta teže ode / a sve lakše suzu pusti...«¹¹

Kritičko domoljublje možemo čitati i iz teksta pjesme *Zimmer frei* zagrebačke *punk-rock* grupe *Hladno pivo*, u kojemu, na sličan način kao i Lazić i Kožul u analiziranome romanu, autor parodira domovinsku sadašnjost prognozirajući svojevrsnu distopijsku budućnost Hrvatske:

Kad jednoga dana turizam procvjeta/ i navale Švabe u rekordnom broju /cijela će zemlja samo od ljeta/ živjeti kao bubreg u loju./ Samo će vječni rekreativci/ radit na polju ili biti vojnici/ Slavonija će biti golf teren/ a tko previše radi uhapšen. // To će biti taj dan/ to će biti taj dan/ objesi Zimmer frei/ lezi pod palmu i uživaj!!! Debele Švabe će se tući za vize/ da dođu do nas i potroše devize/ plaćati cestarine i

¹⁰ Miroslav Škoro, *Svetinja* (2005.).

¹¹ Miroslav Škoro, *Zašto lažu nam u lice* (2014.).

*skupe vinjetel/ da vide to more i kupe Vegete./ Posebni zakoni za vrijeme sezone/ sa naše će plaže micati one/ zaraćene, napaćene, izluđene, otuđene/ i ostale blamaže sa naše lijepe plaže...*¹²

Izmjenama brzog i sporijeg tempa, pseudoafirmativnim stihovima i crnohumornim punktovima autori i izvođači bolno su svjesni shizofrenoga stanja društva koje iz lošega ide prema gore.

Zaključno, a prema pisanju našeg kulturalnog geografa Marina Cvitanovića, treba reći kako glazbeni tekstovi nastaju u određenim povijesno-društvenim okolnostima te na taj način otvaraju mogućnost razumijevanja prostorno-društvenih konteksta promatranog razdoblja. Autori pjesama spontano ili namjerno kroz tekstove izražavaju svoje poruke o ljudima, događanjima i okolnostima, a zbog kraćeg procesa nastanka pjesama, od primjerice filmova ili romana, znatno brže bilježe društvene promjene, a time i lakše dopiru do slušatelja u recentnom trenutku (Cvitanović prema Meštrović, 2018: 17). Žanrovi popularne književnosti prijemčljiv su oblik literature koji, gotovo kao i pop-glazba, može podnijeti brzinu i intenzitet društvenih i kulturnih promjena te parodiranjem, satirom i napose humorom kritički pristupati svakodnevicu. Žanrovski zadani okviri i konvencije razvoja priče ostavljaju autorima prostor za umetanje kritičkih intervencija – provokacija i opservacija kojima se postiže aktualnost te omogućava *light, fresh & fast* konzumaciju. Bez stremljenja prema kanonu.

Autori tekstova i kantautori popularne glazbe u Hrvatskoj danas, ali i unatrag gotovo dvadeset godina, svjesno ili nesvjesno, napose angažirano pjevaju i o domovini, i o narodu, ali i o vjeri i ljubavi, i ne samo prema domovini, a sve nabrojeno još uvijek s punim pravom možemo držati temeljima jednog nacionalnog identiteta – hrvatskog.

¹² Hladno pivo, *Zimmer frei* (2003.).

LITERATURA

- Budak, Neven. 2010. »Hrvatski identitet između prošlosti i moderniteta«. *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*. Ur. Budak, Neven; Katunarić, Vjeran. Centar za demokraciju i pravo »Miko Tripalo«; Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- »Domovina«. *Hrvatski jezični portal*. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f1ZhURE%3D&keyword=domovina (pristupljeno 20. I. 2019.).
- Ferić, Ivana. 2000. »Neke sociodemografske i kontekstualne odrednice nacionalnog ponosa«. *Društvena istraživanja* 9. 545-565.
- Franc, Renata; Ivičić, Ines; Šakić, Vlado. 2009. »Oblici domoljublja i izraženost hrvatskog nacionalnog identiteta«. *Društvena istraživanja* 3. 393-415.
- Gregorović, Damir. *Ruka na srcu, lova u banci*. Osijek. <http://www.glas-slavonije.hr/342561/11/Ruka-na-srcu-lova-u-banci-Cuvajmo-se-onih-kojima-je-domoljublje-zanat> (pristupljeno 25. II. 2019.).
- Hogan, Eileen. 2007. *Enigmatic territories. Geographies of popular music*. UCC, Cork.
- Lazić, Zoran; Kožul, Tonći. 2005. *Gori domovina. Steve i Samoula u Hrvatskoj*. AGM. Zagreb.
- Letica, Slaven. *Zašto mi Hrvati mrzimo vlastitu državu, domovinu, pa i sebe?* Zagreb. <https://www.vecernji.hr/vijesti/slaven-letica-zasto-mi-hrvati-mrzimo-vlastitu-drzavu-domovinu-pa-i-sebe-1231079> (pristupljeno 25. II. 2019.).
- Letica, Slaven. 2011. »Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati«. *Hrvatski identitet*. Ur. Lukić, Zorislav; Skoko, Božo. Matica hrvatska. Zagreb.
- Meštrović, Mario. 2018. *Identitet hrvatskog prostora u popularnoj glazbi*. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru Odjel za geografiju. Zadar. 80 str.
- Moran, Džo. 2011. *Čitanje svakodnevice. Svakodnevice i njena značenja*. Biblioteka XX vek. Beograd.
- Pintarić, Neda. 2005. »Emotivan odnos prema prostoru u kojemu živimo: jezična slika doma u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku«. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31. 227-248.
- Sternberger, Dolf. 2001. »Pojam domovine«. *Politička misao* 2. 113-124.

Strinati, Dominic. 2004. *An Introduction to Theories of Popular Culture*. Routledge. London i New York.

Popis analiziranih popularnih pjesama:

Marko Perković Thompson, *Lijepa li si* (1998.)

Marko Perković Thompson, *Neka nitko ne dira u moj mali dio svemira* (2006.)

Miroslav Škoro, *Svetinja* (2005.)

Miroslav Škoro, *Zašto lažu nam u lice* (2014.)

Hladno pivo, *Zimmer frei* (2003.)

BURNING HOMELAND

REPRESENTATION OF THE HOMELAND IN THE TEXTS OF CONTEMPORARY CROATIAN POPULAR CULTURE

A b s t r a c t

The human interpretation of the surrounding world is the linguistic image of that world, and it can be real, imaginative, and apparent. Homeland is for Croatians a layered semantic sign that includes space, time, social community and lifestyle, and hence the emotional relation to the concept. In this paper, we will question the mutual influences of the real image of the world and those fictitious, created in art. Analyzing selected texts of contemporary Croatian popular culture – the novel *Gori domovina* (Lazić / Kožul) and the lyrics of the popular songs – intend to show changes in the representation of the homeland in Croatian public and cultural space since 2000.

Keywords: representation; homeland; popular culture; literature; pop music